

ЛАЗА КОСТИЋ И ХЕРЦЕГОВИНА

Поздравни говор

Драги Требињци, данас смо овде пред вама, и заједно, у истом циљу и са истом жељом: да на трагу Јована Дучића развијамо културно и научно и српско идентитетско прегалаштво.

Честитам и вама и нама 15. јубиларни научни скуп, а данас представљамо и 14. зборник радова, посвећен Милошу Црњанском. Овде са нама је проф. др Јован Делић, дописни члан САНУ, који је зачетник ове сарадње и дугогодишњи уредник и руководица овог пројекта Института за књижевност и уметност. Нико тада, пре 15 година, убеђена сам, ни у Требињу, а ни у Институту, није ни сањао да ћемо у континуитету радити и овако плодносно сарађивати. Већ 15. научни скуп, јер ни време пандемије није нас омело да, истина онлајн, одржимо – на Благовести 2022. године – скуп о Мирославу Максимовићу – то је енергија коју међусобно делимо и подстичемо. Мало је или нимало манифестација и сарадњи које овако дуго опстају и дају тако јасне резултате, на радост и шире друштвене заједнице и научних кругова.

Резултат овог скупа биће 30. зборник у нашој едицији „Поетичка истраживања“, од чега је половина настала у сарадњи са Требињем. То је податак важан и за овај град – како доприносимо култури, проучавању песништва и колико чинимо на учвршћивању специјалних веза Србије и Републике Српске.

Ове године наш научни скуп посвећен је Лази Костићу, песнику романтизма, чији је животни век

дубоко закорачио у прву деценију 20. века, и у том веку донео најлепшу песму српског романтизма (а неки тврде и српске књижевности у целини) „Santa Maria della Salute“, али и *Књију о Змају*, темељ, алфу српског мишљења о поезији. Лаза Костић је такође темељ модерне српске поезије, што потврђују већ бројни наслови радова усмерени на одјеке овог песника у поезији 20. века. О свеукупном делу Костићевом не треба трошити речи јер обим и опус овог ерудите, песника, правника, политичара, изузетног преводиоца Шекспира, био је и остао угаони камен многих дисциплина у науци о књижевности.

Мада се Дучић и Костић нису срели и дружили, Требиње има посебне разлоге да овоме отвори своја врата као град српске поезије, град који негује песништво, науку о поезији и чува културно наслеђе онако како би многи градови, и много већи од њега, требало да чине угледајући се на овај светао пример.

* * *

Лаза Костић је одмах после Берлинског конгреса, занет и забринут за српско питање у Босни и Херцеговини, у два текста писао, и бројним написима подржао, већ завршени Херцеговачки устанак и покренуто Српско питање.

У тексту „Пред окупацијом Босне“ (1878) Костић пише да је Берлински конгрес радио свој посао „наврат-нанос“ и да се то најбоље види на питању босанскохерцеговачком. Члан 25. Берлинског конгреса, који је делимично навео у овом тексту, каже „да Аустро Угарска поседне Босну и Херцеговину и управља тамо; све остало што с тим у вези стоји оставља се посебној погодби између Аустро Угарске и Турске.“ Посебно је запажено ћутање и слагање руског амбасадора Горчакова са окупацијом Босне и Херцеговине од стране Аустроугарске: „Особито нам је пала у очи она кратка и врло лаконична изја-

ва Горчаковљева на конгресу: да он просто пристаје на окупацију Босне и Херцеговине Аустро Угарском“ (Микавица 2017: 269; даље бележимо само број странице овога дела).

Костић каже да Босни и Херцеговини следи окупација и затим анексија, што је заиста био далековид став, а онда наводи: „Нама се пребацивало свагда да стојимо на ексклузивном српском становишту присаједињења Босне Србији, а Херцеговине Црној Гори и стварања две велике српске државе које би биле опасне по ову монархију“ (271). Потом истиче: „Ми смо против окупације из чисто патриотичних побуда, из обзира на интерес монархије јер смо тврдо убеђени да ова окупација неће проћи без рата, а рат овај може довести у питање егзистенцију наше монархије“ (271). Даље објашњава: „Русија врло добро зна да је Аустро Угарску навукла на танак лед чим је увуче у Босну, кад се тај лед провали, доцне ће бити извлачити се из несреће“ (272).

Костић у анализи закључака Берлинског конгреса и односа Турске и Аустроугарске, положаја Босне и Херцеговине и сталних оптужби упућених Србији и Црној Гори у свим тим односима, истиче и положај Русије, која својим дипломатским играма покушава да Аустроугарску монархију доведе у ове просторе – где ће доћи до њеног распада. Готово је невероватно да је један песник, али и правник и политичар, могао тако јасно и далековидо да сагледа и извесност анексије и, на крају, крах Аустроугарске баш на простору Босне и Херцеговине.

Костић закључује: „Опасан је, врло опасан пут нашој монархији у Босни и Херцеговини. Само ју је политички Мефисто могао извести на тај пут. Кад би могуће било, ми бисмо желели да се та горка чаша од ње уклони“ (273).

Аустроугарска се силно плаши велике српске државе, и тај страх ће је довести до неизбежног рата. Костић веома лукаво пише како би Аустроугарска

требало да се веже за српску државу на истоку јер – колико год она била велика, не може угрозити њу, која је много већа. Напротив, Костић даље говори: „[У] власти је Аустро Угарској свагда да ту 'велику' државу српску вечитом благодарношћу за себе веже“ (273).

Овако политички и мудро патриотски пише Лаза Костић 1878. године!

У тексту „По свршеној окупацији“ Костић каже: „Окупација Босне и Херцеговине је свршена, [...] црно-жута застава завијорила се од Зворника па до Бишћа, од Брода до Требиња“ (274). Аустроугарска је без нагодбе са Турском ушла у Босну и Херцеговину, и наишла на отпор који је у том тренутку савладан огњем и мачем, али не задуго.

Костић, бесан због уласка војске Аустроугарске у Босну и Херцеговину, пише да је Берлински конгрес и заузимање Босне и Херцеговине „аномалија какве још никад у свету било није“. Како ће се све размрсити незнано је, али Костић слуги устанак и рат – који ће сасвим уништити Аустроугарску! Нема Аустроугарска право на анексију, и отпор ће бити јак, али ко да њеним чиновницима објасни да у Босни и Херцеговини нико не чита латиницу! Она то досада није увидела, а када схвати – тек онда ће да страда! Костић закључује: „Аустро Угарска ако не усхте сама да изађе из Босне и Херцеговине, биће приморана да то учини“ (276).

Тако пише Лаза Костић 1878, као политички пророк и човек широког европског духа, познавалац политичких односа Русије, Турске, Аустроугарске, Енглеске, и свака његова реч је и тачна и патриотска.

Током 1880. године основана је *Нова Омладина*, преко које Костић агитује да се, кроз јединствено деловање, окупи српска омладина и јавно делује против окупације Аустроугарске у Босни и Херцеговини. Годину после тога, у чувеном устанку, а и током осамдесетих година, Костић је

у *Српској независности* писао да се Босна и Херцеговина мора спојити са Србијом, и то је видео као једино природно и могуће решење. Трећим меморандумом, упућеним енглеском премијеру Гледстону 1881. године, у име српских устаника, из њиховог логора у Гацком, осуђена је аустроугарска управа и нерешавање аграрних питања. Лаза Костић био је један од најагилнијих заговорника идеје да се са стањем српског народа упозна европска јавност, па је овај меморандум освануо и у бечком *Ноје Фрај Пресе* 8. 11. 1881. године – на заузимање енглеског историчара Еванса који је боравио у Дубровнику. Костић је био активан у и Русији, као представник дипломатије Краљевине Србије, и очекивао је, одасвуд, значајнију помоћ устаницима у Херцеговини. Али, све је остало на енглеској медијској подршци.

Највећег непријатеља за српски народ Костић је, дакле, видео у аустроугарској политици. Пред нама заиста јесте велики песник, али и политичар далекосежних и врло мудрих погледа.

Данас и овде сусрећу се Јован Дучић, Милош Црњански, кроз зборник, да дисовски кажем, са очима изван сваког зла, и са снагом коју нам пружају у временима мутним и ништа мање турбулентним од оних у лето 1941. године, када су обојица отишли у пустош изгнанства, док Лаза Костић пред нас стаје као песник, али и као родољуб, дипломата и посредник славног, али трагично угушеног Херцеговачког устанка.

Наши сусрети нису само песнички, већ и дубоко историјски и културни и идентитетски. Само на први поглед удаљени, сва тројица песника – кроз промоцију зборника о Црњанском, зборника о Дучићу, у издању САНУ, и скупа о Костићу – сабраће нас под мутним и кишним небом овог априлског дана, са истом племенитом идејом која сабира велика песничка имена, историју и најбоље научне

результате који остају трајни знаци сарадње и светли
културолошки тренуци града Требиња.

(ИЗВОР за политичке и новинске текстове Л. Костића:
Дејан Микавица. *Лаза Костић*. Нови Сад: Прометеј – РТВ,
2017.)

Др Светлана ШЕАТОВИЋ,
научни саветник ИКУМ,
уредник научног скупа

Београд – Требиње, 6. 4. 2023.